

---

## Recenzie

---

Nándor Bárdi, Judit Pál,

*Dincolo de tranșee.*

*Cum au trăit maghiarii din Transilvania Marele Război și Trianonul*

București: Humanitas, 2022, 504 p.

De peste un secol, relațiile romano-maghiare din Transilvania se bazează mai degrabă pe o ignorare reciprocă a narațiunilor lor istorice ireconciliabile, ignorare intoxicată de mituri și prejudecăți care se ițesc din când în când în jurul evenimentelor încărcate simbolic pentru ambele părți. Vulgata naționalistă este la putere de peste un secol pe acest teren intercultural și este o veste extraordinară ca în seria Centenarului, editura Humanitas a scos o superbă colecție documentară îngrijită de doi universitari maghiari: Nandor Bardi (Centrul de Științe Sociale din Budapesta) și Judit Pal (Institutul Masaryk din Praga).

Cartea își propune să reflecte memoria colectivă a Marelui Război și a Trianonului în paturi largi de maghiari ardeleni (țărani și țărănci, elevi, mici funcționari, ferovieri, mici antreprenori, mari și mici funcționari, preoți, militari, somități culturale și universitare, miniștri) care au trăit acele evenimente. Ca atare demersul este unul preponderent subiectiv și colorat de ideologiile, vulgatele și narațiunile comunității și statului maghiar de atunci. În încercarea de a situa critic acest material subiectiv, Bardi și Pal vin cu un dens studiu introductiv, note explicative la fiecare din cele 7 cărți ale cărții (fiecare cu un calup de materiale primare) note de subsol atent cercetate care explică pentru cititorul român numele și instituții maghiare ale epocii, ocazie pentru publicul românesc de a-și descoperi puținătatea cunoștințelor despre istoria maghiarilor ardeleni.



Demersul celor doi universitari este extrem de profesionist și am apreciat foarte mult studiul introductiv al volumului care previne cititorul despre natura distorsionantă a materialului memorialistic și îl pune pe acesta în contextul macroistoric asupra căruia există un relativ consens. Aflăm, de pildă, cum a oscilat imaginea maghiarilor despre români, de la un aspect oarecum ignorat de elitele maghiare în secolul XVIII, la percepția de „bun sălbatic”, inferior și condamnat în mod just la dominație de către maghiari (începutul de secol XIX), și, după războiul civil din 1848, război marcat de atrocități comise de ambele părți, la cea de comunitate etnică internă și stat revizionist sponsor (Vechiul Regat) marcate în același timp de asertivitate națională și pericol la adresa societății și statului maghiar. Aceasta din urmă imagine va fi dramatizată de Marele Război, când contextul politic european și agenda statului român a adus Transilvania sub ocupație militară romanească (pp. 14–22).

În același timp, însă, autorii nu văd aceste procese imagologice ca strict cauzate de evenimente obiective, ci văd în ele și actele de intervenție ale statului național, ale elitelor interesate și ale unor contexte europene oarecum similare, războiul maghiaro-român din 1916 mai ales nefiind așadar încărcat de exotic. În vremea acestui război, nu îi declarau oare, francezii pe germani „huni”, diminuându-i astfel cultural? Nu priveau soldații „războiului industrial și democratic” ca străini nu doar pe camarazii de alte etnii dar și pe cei din alte divizii? La fel, putem adăuga, nu dramatizau elitele politice și culturale de la București nivelul de persecuție a românilor ardeleni înainte de 1914? Nu se refereau unii români ardeleni la românii de peste munți în același registru discursiv negativ ca cel maghiar (lucru aparent și în această carte de exemplu pagina 255)? Nu a fost supusa Valahia și Bucureștiul anului 1917 îndeosebi unui jaf asemănător, doar ca mai bine organizat, de către armata germană îndeosebi? În fine, nu există în București o elită germanofilă extrem de puternică care folosea elemente din discursul geocultural de superioritate miteleuropeană pe care îl regăsim formulat la o parte a păturii maghiare titrate pe care o vedem în paginile acestui volum?

Sa începem însă cu baza: aceasta este o carte despre cum maghiarii ardeleni au trăit trei perioade de ruptură. Primul este 1914–1916, când din sânul său sute de mii de tineri au fost aruncați pe frontal din Rusia, din Bucovina (armata rusă ajunsese până în zona Lăpușului) și din Italia de Nord. Poveștile din prizonierat sunt sfâșietoare, și mulți cititori vor afla pentru prima dată că majoritatea ardelenilor din armata imperială căzuți prizonieri au ajuns în... Sicilia. Al doilea eveniment de ruptură este august 1916, când România, în coordonare strategică cu aliații săi francezi și englezi intră în Transilvania. Aici cititorul român obișnuit cu naționalisme de manual trebuie să evolueze spre ceva mai analitic: pentru maghiari, trecerea Carpaților de către armata română nu poate fi percepută decât ca agresiune și oarecum trădare, imperiul austro-ungar având o alianță veche de 30 de ani cu Regatul României, alianța care asigurase României protecție militară în raport cu Rusia. Sigur, românii din imperiu aveau doleanțe legitime susținute